

A magyar szótáriródalom hatása az oláhra.

II.

A *Lexicon Marsilianum* egyik forrása.

Annak a latin-oláh-magyar szótárnak, melyet C. TAGLIAVINI MARSIGLI bolognai kézírataiból nem régen adott ki, forrásaira pontosan nem sikerült rámutatni. A kiadó összevetette a XVII. századi magyar szótáriródalom fontosabb termékeivel,¹⁾ azonban eredménye inkább negatív volt. Mindössze annyit állapított meg, hogy „con MOLNÁR ci sono, è vero parecchie concordanze.“ A szótár több, különös értelmezését azóta sikerült megmagyarázni²⁾ s amint már kimutattam,³⁾ a *Lex. Mars.* értelmezései összefüggésben állnak MA. szótárának 1708. nürnbergi kiadásával. Ebben a kiadásban találunk először német értelmezéseket is, melyek BEER KRISTÓF⁴⁾ tollából valók. Úgy látszik, BEER német szövegét vette alapul néhány esetben a *Lex. Mars.* ismeretlen szerzője. Legbiztosabb példánk a következő: *Lex. Mars.* 924. szó: „Harpax Pansinye Pook.“ ~ MA. 1708: „Harpax. Enyves gyanta. *Spinnwirtel*. Item einer, der zu sich raffet.“ — Ebben az esetben igen könnyen támad az a feltevés, hogy a szótár szerzője a német kifejezést félreértve, adta a hibás fordítást. Félreértésének oka világosan az, hogy a ritka *Spinnwirtel* szó első tagját a *Spinne* szóval hozta összefüggésbe. Megerősíthette feltevésében talán a német szó után fűzött magyarázat is.⁵⁾

Ezt a különös eljárást, hogy t. i. a *Lex. Mars.* szerzője a MA. féle szótárból éppen a német részt vette figyelembe, azzal indokolhatjuk, hogy TAGLIAVINI szerint a szerző szász, de mindenesetre német lehetett. Az 1708-i MA. használata mellett látszik szólani az a tény

¹⁾ *Lex. Mars.* 171—174.

²⁾ L. Koldek Ui-ra vonatkozólag TREML, Corvina, 1930, 249.

³⁾ MNy. XXVII, 43—46.

⁴⁾ JÖCHER, Allgemeines Gelehrtenlexicon, Leipzig, 1750. I. 909.

⁵⁾ A többi példát l. idézett cikkemben.

is, hogy a Lex. Mars. egyetlen frazeológiája a *forum* szó után (761—766.) alfabetikus elrendezésének hibájával együtt pontosan MA.-nek ezzel a kiadásával egyezik. MA. előbbi kiadásaiiban csak ennyi áll: *Forum Piatz Törventevő hely.*“ Ellenben: Lex. Mars. 761—6. szó: *Forum Piacz Piacz | Forum boarium Piacz de boi Ökör Vásár | Forum piscarium Piacz de Pest Hal Piacz | Forum Olitorium Piacz Vergye¹⁾ Zöld Piacz | Forum Suarium Piacz de Porcs Dezno Vásár | Forum Vinarium Piacz de Vin Bor Vásár*“ ∞ MA. 1708.: *Forum. Piatz. Törventevő hely.* Ovid. . . *verbósi garrula verba fori. Marckt.* Item, Rahthaus, Richthaus. *Forum boarium, Vieh = Marckt. Forum piscarium. Fisch = Marckt, Forum olitorium, Kraut = Marckt. Forum suarium, der Saumarckt.*“ A *Forum Vinarium* valamely más forrásból származik. Egyezések találhatók a Lex. Mars. és MA. szótárának magyar része között is, itt azonban igen nehéz kiválasztani azokat a ritkább szavakat, melyeknek fordításbeli egyezése bizonyító erővel bír.²⁾ Így, ha nem is sikerült rámutatni a Lex. Mars. egész forrásanyagára, mégis levonhatjuk a következő tanulságokat:

1) A Lex. Mars. egyik legfontosabb forrása MA. szótára. Mégpedig vagy az 1708-i kiadás közvetlen hatásáról van szó, vagy egy előbbi, de semmiesetre sem az első kiadás mellett egy latin-német szótárnak használatáról, talán azéről, mely később BEER KRISTÓFNak forrásul szolgált MA. szótára német részének megszerkesztésénél. Erre a feltevésre azért van szükség, mert bizonytalan, keletkezhetett-e egyáltalában ez a szótár 1708 után.³⁾ Hogyan került volna a szótár Bolognába, mikor MARSIGLI már 1701 óta távol volt Magyarországtól? (Egy itt élő barátja küldte el neki?) Viszont ha két külön hatást teszünk föl, mi sem akadályoz, hogy a szótár keletkezését TAGLIAVINI eredményeivel egybehangzóan az 1687—1701 közti évekre ne helyezzük. Ez idő alatt MARSIGLI úgyszólván állandóan Erdélyben volt. Praktikus célokra íratta össze a szótárt, szüksége lévén a magyar és oláh nyelvre a mindennapos érintkezésben? E kérdésre nem lehet határozott igennel felelni. Ha praktikus cél forog fenn, bizonyosan több, valóban praktikus, mindennapi kifejezés fordul elő a szó-

¹⁾ Magyar eredetű calque, v. ö. Treml, i. h.

²⁾ Példákat l. a MNy.-ben.

³⁾ A korhatár 1712-n túl semmiesetre sem mehet, mivel a szótár 1712-ben szerepel már a MARSIGLI-kéziratok első katalógusában (Lex. Mars. 180 l.)

tárban. Számos igen ritka szó felvétele ebben az esetben teljesen érthetetlen. A mindennapi beszélgetéshez inkább kis társalgókönyv (gyakori kifejezések, állandó fordulatok stb.), mintsem szótár lett volna szükséges.

2) Kétségtelen, hogy a kimutatott német hatás megerősíti TAGLIAVININEK a szerző nemzetiségére vonatkozó nézetét.¹⁾

III.

Samuil Micu Klein szótárai.

(1801—1806)

Mielőtt MICU KLEIN szótárkísérleteinek vizsgálatára térnénk, történeti sorrendben haladva a következő két munka említendő meg:

A XVII. század 50-es éveiben GRIGORE MAIOR foglalkozott Erdélyben szótárírási tervekkel.²⁾ Amennyiben latin-oláh szótárt tervezett (vagy részben meg is irt) a forrás DRĂGANU szerint PÁRIZ-PÁPAI valamelyik kiadása lehetett.³⁾

Teljesen ismeretlen az a szótár, mely a nagyváradi gör. kath. püspöki könyvtárban van. Szerzője AURELIUS ANTONINUS PREDES, ki a XIX. sz. elején Iaşiban élt. A munka címe „Dictionarium Trium Linguarum, Germano-Latina et Daco-Romana.“ (1792.)⁴⁾ Forrása valószínűleg német szótár lehetett.

S. MICU KLEIN szótárait eddig csak DRĂGANU vizsgálta behatóbban.⁵⁾ Ő azonban nem emeli ki, hogy a szótárak német részt is tartalmaztak volna, noha ez világosan kitűnik a BIANU-HODOŞ által ismertetett prospektusból.⁶⁾ Eszerint az első, latin-oláh-német-magyar rész címe a következő lett volna:

¹⁾ Ezt a felfogást eddig csak BĂRBULESCU vonta kétségbe, Arhiva (1930.) XXXVII. 261—81 l. v. ö. még IORGA, Revue Hist. VIII. 54.

²⁾ „Precum arată scrisoarea originală a lui lui către Episcopul Aaron din 2 Nov. 1759.“ CIPARIU, Acte și fragmente. Blaj. 1885. 224 v. ö. IORGA, Ist. lit. rom. în sec. XVIII., II. 283.

³⁾ Dacoromania IV. 1. 110 l.

⁴⁾ IORGA, i. m. 283—4. DENSUȘIANU, Cercetări, 213. GASTER: Gröber Grundr. der rom. Phil. II, 3. 374.

⁵⁾ Dacoromania, IV, 1. 110—112.

⁶⁾ BIANU-HODOŞ. Bibliografie veche românească, București, 1903, II. 481—2. VERESS, Bibl. rom. ung. București 1931. II. 151.

„Samuelis Klein monasterii SS. Trinitatis Reg. fundat. Balasfalviensis in Transilvania hieromonachi, episcopatus Fogarasiensis consist. adsectoris et typogr. regiae Universitatis hungaricae censoris et correctoris, *Dictionarium latino-valachico-germanico-hungaricum* in genere suo novissimum, et usui cujuslibet accommodatum, Budae, typis et sumptibus typogr. regiae Universitatis Hungaricae 1806¹⁾.)

A prospektus szerint a szótár első része 80, a második²⁾ 30 ívre volt tervezve. Szó van még az előfizetési felhívásban az előjegyzések határidejéről. „Pentru aceaia pre toți aceia cariî vor voi a avea această carte, cu bună cuviință îi poftim, până în sfârșitul lunei lui Maiu acum viitoare, despre numele, caracterul și locul unde înceie se nu preagete a înștiința.“

A második, oláh-latin-német-magyar rész a nagyváradi görög-katolikus püspökség könyvtárában van.³⁾ Az 1801. befejezett kézirat 591 lapra terjed. Keletkezéséről és kidolgozásáról részletek találhatók IACOB RADU egyik művében.⁴⁾ RADU néhány érdekes levél közlésével világítja meg KLEIN munkájának műhelyitkait. Az első rész magyar s német értelmezéseire vonatkozólag írja KLEIN 1805. ápr. 4-én CORNELINAK a következőket: „Germanicum idioma adponit hic Clarissimus Professor in pestiensi universitate linguae germanicae, D. Halitski,⁵⁾ Hungaricum idioma quidem appositum est, sed hic corrigi, emendat et ubi fors non esset appositum, apponit Cl. Adm. Rdus D. Virag, celeberrimus Hungarus,⁶⁾ qui et Ciceronis quaedam opera in hungaricam translata edidit.“⁷⁾ Klein sok kedvvel és ambícióval, de „multis fatigiis et vigiliis“⁸⁾ dolgozott szótárán, melynek írására „unice amor culturae, et eruditionis me movit.“⁹⁾ Meg akarta ajándé-

¹⁾ V. ö. IORGA, i. m. 174, 285. l. BALOGHY ISTVÁN: „A magyar királyi egyetemi nyomda termékeinek címjegyzéke“ Bp. 1882. a prospektust *nem* ismeri.

²⁾ „Care și osibit de cel d' întâiu se va vinde“.

³⁾ IACOB RADU, Manuscriptele Bibliotecii Episcopiei greco-catolice române din Oradea-Mare. Buc. 1923. 16. l. 89. sz.

⁴⁾ Dr. IACOB RADU, Doi luceferi rătăcitori: GHEORGHE ȘINGAI și SAMOIL MICU CLAIN, Buc. 1924. 15–17., 44–57. l. (Anexe IX–XIX).

⁵⁾ SZINNYEI, Magyar Írók IV. 345–49.

⁶⁾ VIRÁG BENEDEK munkásságának ez eddig ismeretlen részlete.

⁷⁾ RADU, i. m. 45. Az itt említett Cicero-fordítás: Az üdösb Kátó vagy M. T. Cicerónak beszélgetése az öregségről. Magyarázta V. B. Pest. 1803.

⁸⁾ U. o. 46.

⁹⁾ U. o. 45.

kozni népét e művel, „quo nulla natio, nisi nostra et zingarica carebat.“¹⁾ Bár a prospektust pesti lapok is leközlötték,²⁾ a temesvári főigazgató (Director scholarum Temesvariensis) biztatásán és 38 zalatnai előfizetőn (kik nagyrészt magyarok), a vállalkozás más támogatásban nem részesült, sőt a szerző munkatársait sem tudta kifizetni.³⁾ Valószínű, hogy VIRÁG és HALITSKI munkájukat nem is fejezték be, mivel a CIPARIU-közölte szemelvényben nyoma sincs magyar és német értelmezésnek.⁴⁾

Mivel a CIPARIU- említette szótártörödékek jelenleg a balázsfalvi könyvtárban ismeretlenek,⁵⁾ vizsgálatunkban az előbb részletezett prospektus specimenjeire vagyunk utalva. A M. N. Múzeum példánya (II. Polygl. 312. jelzet alatt) sajnos csonka. Mai alakjában mindössze nyolc oldal. Az első lapon van a latin-oláh-magyar-német rész címe,⁶⁾ majd egy levélnyi szemelvény következik. Ugyanennyi maradt fenn az oláh-latin-magyar-német részre vonatkozólag. Mindkét mutatvány a szótár lelegejéről való 25—25 címszót foglalja magában.

Az első rész szemelvénye alapján teljes bizonyossággal eldönthető, hogy a forrás, amint már DRĂGANU is megállapította, PÁRIZ-PÁPAI szótárának valamelyik kiadása.⁷⁾ Az ismert címszavak mindegyik kiadásban azonos értelmezéssel bírnak s így nem állapítható meg pontosan, melyik kiadás szolgált forrásul a szerzőnek.

¹⁾ U. o. 45. Eszerint KLEIN nem ismerte CORBEA szótárát?

²⁾ RADU, i. m. 57. l., v. ö. Vereinigte Ofner und Pester Zeitung, 1806. 39. sz. „Sein vollständig im Manuscripte hinterlassenes walachisch-lateinisch-ungarisches Wörterbuch, das bereits angekündigt ward, wird ohngeachtet dieses Todesfalls dennoch im Druck erscheinen.“

³⁾ RADU, i. m. 58 l.

⁴⁾ CIPARIU, Arhiv pentru filologie și istorie 278. l., id. DRĂGANU, Dacoromania IV, k. 111—12. l.

⁵⁾ Ez volt LUPEANU igazgató határozott kijelentése.

⁶⁾ Valószínűleg innen vette SÁGI I. A magyarorsz. szót. és nyelvt. könyv. 8. is a szótár címét.

⁷⁾ A második (1762), nagyszombati kiadásról aligha lehet szó. „Editionis autem Tyrnaviensis nulla tunc in Dacia apud Eruditos commemoratio.“ (BOD P. előszava, 1767.)

KLEIN.¹⁾

Abamita, ae f. (Paul.) Sora' Stramóshului. Des Urgross-Vaters Schwester. Nagy Apám Apjának Nénnye.

† *Abannatio, onis f. Surgunire intrun an din Pátrie. Die Verbannung auf ein Jahr. Efstendeig való számkivetés.*

Abarceo, es, ere (Fest.) Gonesc, duduiu. Abhalten, zurückhalten, verbieten. Eltiltom, üzöm magamtól.

Abdicatio, onis f. (Plin.) Lepadáre de ceva. Die Entsagung, Lossagung. von etwas, Verwerfung. Megtagadás, megvetés.

Néha PP. értelmezéseit az oláh átdolgozó összevonja, kivonatosítja:

Abacium, ii, n. massutza, pe carea se ea áma (cama). Almáriu. Ein Schreib-Tisch, Credenztisch, Spiel-Tisch. Számvető asztalotska, Pohárszéketske.

Abaculus, i. m. (Plin.)

vide *Abacium.*

Abacus, i. m. (Cic.)

PP.

Abamita, ae f. Nagyapám apjának nénnye, vagy húga.

Abannatio, onis f. Efstendeig való számkivetés.

Abarceo, es, ere. Eltiltom. Üzöm magamtól.

Abdicatio, onis f. Megvetés, megtagadás.

Abacium, ii n. Számvető asztalotska.

Abacus, i. m. Szakáts tábla, Pohár-fzék, Számvető-asztal, of-tábla.

Abaculus, i. m. Pohárszéketske, asztalotska, of-tábla.

A szemelvény 25 szava közül egy, *abactio* PP-nál nincs meg. Véleményem szerint ezt KLEIN MA. szótárából vehette át:

Abactio, onis. Gonire, moenáre cu sila, Duduire. Das Wegtreiben, Wegjagen. Elűzés, Hajtás, Elkergetés.

Abactio, onis. Elűzés, Hinwegtreibung. (MA. 1708. 1.)

MA. használatára vall a DRĂGANU közölte szemelvény egyik adata is: *Arcuatim, adv. strămb, coviat ca un arc; boltozva, íj modu, horgason, lugasra; bogenförmig, gekrümmt.* ∞ PP-nál minden kiadásban (nemcsak az 1801-iben, ahogy DRĂGANU gondolta): *Arcuatim, adv. Bóltozva, Lugasra.* MA. ellenben a következő értelmezést adja:

¹⁾ Az oláh rész cirill és latin betűvel is le van nyomtatva. A cirill betűs részt, mint az összevetés szempontjából nem lényegeset, csak ott idézzük, ahol feltétlenül szükséges (pl. sajtóhiba a latin betűs részben, mely a cirill átírásban nincs meg.)

„*Iy modu, horgason, keziv halylafint*“ (1708. 144.). Megjegyzendő, hogy MA. 1708-i kiadásának BEER-féle német értelmezései szótárunkban nyomot nem hagytak s így lehetséges MA. valamelyik előbbi kiadásának használata is.

KLEIN tehát forrásaihoz nem ragaszkodott szolgai módon. PP. számos címszavát nem vette fel (*abambulo, abaphus, abaptistum, abaptistus, abaris, abarticulatio, abalienatus, abagio*). Néhol átvett értelmezéseket is átalakítja, kiegészíti más szótárakból. TAGLIAVININEK az a nézete, hogy „la parte ungheresè è presa di sana pianta dal dizionario di PÁPAI“¹⁾ némileg módosítandó.

Ami a német értelmezéseket illeti, ezek SCHELLER *Lateinisch-Deutsches Lexicon* című Magyarországon jól ismert szótárából származnak. HALITSKI munkája nem volt puszta másolás, mivel a német értelmezéseket a PP-ből átvett címszók szerint kellett alakítania. (pl. *abannatio, abbanitus* SCHELLERNÉL nincs is meg.) Kronológiai okokból igen valószínű, hogy HALITSKI SCHELLER szótárának harmadik (1804) kiadását használhatta:

KLEIN.

Abactor, oris m. (Apul.) Moenatoriu de vite, furatóriu de vite. Ein Wegtreiber, z. B. des Viehes. besonders der das Vieh diebischer Weise wegtreibt, ein Vieh = Dieb. Hajtó, Marhahajtó, Marhalopó.

Abalienatio, onis f. (Cic.) Instrainare, Die Entfremdung, Veräußerung. Elidegenítés.

SCHELLER (1804).

„*ein Wegtreiber z. E. des Viehes: besonders der das Vieh diebischer Weise wegtreibt, Viehdieb.*“ (10.)

„*Entfremdung, Entfernung von sich, Veräußerung, Verkaufung.*“ (12.)

Úgy látszik, SCHELLER szótárát a szerkesztők a latin részben is felhasználták. Az egyik címszó ugyanis, mely PP-nál nincs meg pontosan, határozottan SCHELLERÉ meg vissza.

Abdicatio filii (Plin.) Lepadáre de fiuu, quaend te lápezi de el cá senul (sic!) cunóshiti mái mult altau fiuu. Die Verstossung seines Sohnes, wenn der Vater ihn für seinen Sohn nicht mehr erkennen will. A' Fiának eltagadása Elüzése.

„*Die Verstossung seines Sohnes, wenn der Vater ihn nicht für seinen Sohn mehr erkennen will.*“ (Scheller, 1804. 16.)

1) RÉtH. VI. 16.

SCHELLER szótárának ezen felhasználása valószínűleg azzal a ténnyel függ össze, hogy IORGA szerint¹⁾ MOLNÁR JÁNOS már HALITSKI közreműködése előtt foglalkozott a német rész összeállításával. Erről KLEIN levelezésében említést nem találunk.

A szótár egyik jelentős haladása, melyre KLEIN is büszkén hivatkozik²⁾ az, hogy minden címszó után megjelöli a szerzőt, kinél a szó előfordul. Hasonló jelöléseket találunk SCHELLERNÉL is, azonban ezek nem egyeznek meg pontosan a szótárunkban levőkkel. Ezért más forrásra kell gondolnunk. A szerző megjelölése — azt hiszem — JAMBRESSICH ANDRÁS jezsuita, „*Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples* (Zágráb, 1742)“ című művéből származik. E szótár, mely a XVIII. század folyamán meglehetősen elterjedt volt, egyébként nem forrása az oláh munkának. Csak a szerző megjelölése származik innen:

KLEIN: *Abacium*, szerző nincs megjelölve ~ JAMBRESSICH, címszó hiányzik. *Abactor* [Apul.] ~ JAMBR. Apul. *Abactus* [Plin.] ~ Jambr. Plin. *Abacus* [Cic.] ~ JAMBR. Cic. *Abalienatio* [Cic.] ~ JAMBR. Cic. *Abamita* [Paul.] ~ JAMBR. Caius, Paul. † *Abannatio*, † *Abbanitus*, szerző megjelölése nélkül ~ JAMBR.-nél is csak † *Abannatio*, † *Abbanitus*.³⁾ † *Abarceo* [Fest.] ~ JAMBR. Fest.

A szótár második feléből fennmaradt töredékből szintén kimutatható PÁRIZ-PÁPAI használata. Pl. *Ακαριτζα*. *Acaritza* (καριτζα) *Acarus*, i. m. *Eine Wachs-Schabe, auch Mausehorn*. *Viaszban termő igen Kitsiny féreg, Bőr alatt viszketető serke*. ~ PP. *Viaszba termő igen kitsiny féreg. Bőr alatt viszketető serke*.

Összefoglalva a mondottakat, megállapítható, hogy S. MICU KLEIN mindkét szótára elsősorban PP. szótárán alapul. Emellett a magyar értelmezések forrása néha MA. is. A MOLNÁR JÁNOS-HALITSKI készítette német rész SCHELLER szótárából való, a szerző megjelölése JAMBRESSICHŐL. Ha megjelenik, e szótár lett volna az oláh szótáriródalom első, tudományos felkészültséggel, jó források alapján szerkesztett terméke.

¹⁾ I. m. 284.

²⁾ „*Dictionarium ... conscripserim, in quo ponitur omnis vox, omnisque phrasis ex quo autore sit.*“ RADU, i. m. 45.

³⁾ A †-tel való megjelölés is JAMBRESSICHŐL ered. „*Barbaras quibus veré latinas furrogatas paffim leges, crucis †-signô notavi.*“ (előszó, 2. l.)

IV.

Ioan Bobb oláh-latin-magyar szótára.

PAUL IORGOVICI¹⁾ és VASILE KOLOSI²⁾ kéziratban maradt szótártöredékei után végre nyomtatásban megjelenik az első oláh szótár: „*Dictionariu Rumanesc, Lateinesc și Unguresc, dein orenduiala excellentii sale Preosfintitului IOAN BOBB VLADICUL Fagarasului asediat si cu venitu cassi clerului typarit in doao tomuri. Tom. I. A-L. II. M-Z. In Clus cu typariul Typografii Collegiumului Reformatilor prin STEPHAN TÖRÖK. 1822, 1823.*“

A címlap szerint tehát az oláh nyelv első nagy szótára a kolozsvári református kollégium nyomdájában készült. Amint az előbbi esetekben, ismét magyar tényezők közreműködésének vagyunk tanúi. BOBB szótára terjedelmére nézve hatalmas alkotás, az első kötet 656, a második 576 lap. Ha nem következett volna három év múlva a *Lexicon Budense*, feltétlenül jelentős helyet foglalt volna el az oláh szótárirodalomban. Értéke így pusztán tudománytörténeti. Igaza van SĂINEANUNAK,³⁾ mikor megállapítja, hogy a *Lex. Bud.* sokkal rendszeresebb s gazdagabb anyagot tartalmaz.

BOBB szótára határozottan célzatos jellegű. Célja azonos a „*Scoala ardeleană*“ törekvéseivel: az oláh nyelv latin jellegét minél tisztábban, minél kézzelfoghatóbban bebizonyítani. Szókészletén kívül, melyben hemzsegnek a soha el nem terjedt, önkényesen átvett latinizmusok (pl. *albugaler*, 30. *alm*, 35. *amicitie*, 41. *apograph* 50. stb.), erre a törekvésre vall:

1. beosztása. A szótár ugyanis két részre különül. A második kötet végén külön szójegyzék található, ezzel a címmel: „*Unor cuvinte streine, ce au intrat in limba Romaneasca se pune Romaneste intielefu: Quorundam Verborum, quae in linguam Valachicam irrepserunt ponitur Valachice significatio.*“ (II. 560—576.) E rovatban felsorol aztán néhányat az oláh nyelv „befurakodott“ idegen elemeiből. E szójegyzék célja érthető: ime két vaskos kötet, az egész csupán latin eredetű szavakat tartalmaz s a végén az idegen elemek néhány oldalnyira

1) ARON PUMNUL, *Lepturariu*, IV.² 1865. 3—5. I. GASTER, *Gröber Gr. II./2.* 374. IORGA, *Ist. lit. rom. în. veacul al XVIII.* 2. 296.

2) IORGA, *i. m.* 304—307. I. RADU, *Doi luceferi* 16—17, 71—74. I.

3) L. SĂINEANU *Istoria filologiei române, București*, 1895., 185. I.

zsugorodnak össze. Valahogyan fordítottja ez annak az eljárásnak, melyet a 70-es években CIHAC alkalmazott, a szókészlet statisztikus rendszerezésével. BOBB beosztása, főleg egy ilyen, nyelvtanulásra is szánt műben¹⁾ természetesen céltévesztett.

2. A szótár — a kor áramlatának megfelelően — latinbetűs. A helyesírást illetően BOBB a következő, alakilag s tartalmilag egyaránt jellegzetes kijelentést teszi: „Acelt Lexicon am voit al asedia pentru Scolafteici, cari se nevoiesc a se procopfi in limba lateinalca si unguerealca cu litere lateinesthi, fiindc acele le invatie in Scoale, cu care si Rumani mai de mult au trait pona ce au luat literele Cirilineshti, si funt mai lefne de ceteit si ivetiat.“ (Cuvent innainte.) A latinbetűs írás bevezetését akkor oly eszköznek tekintették, mely által egyszerre előtűnt az oláh nyelv latin jellege.²⁾ BOBB helyesírása etimológikus, diakritikus jelek teljes használata nélkül. KLEIN helyesírásának csak elvi részét veszi át. Hangjelölései mindig az etimológia szerint igazodnak, *ā* hang a Lex. Bud.-ben mindig *á*, itt etimológiák szerint *o* (*fora*) *a* (*acasa*) *e* (*abatume*) stb. BOBBnak van egy teljesen eredeti jelölésmódja is: *f = s*, *s = ș*.³⁾ E megkülönböztetést elég szerencsésen vezette be, újítása azonban követőkre nem talált.

3. Szófejtései szintén a latinos irány követőjére vallanak. Ezek két csoportra oszthatók.

a) Latin etymonok. Vagy határozottan megmondja, honnan ered a szó (pl. *aper* ab *afpello*, I. 48.) vagy pedig az oláh szóhoz azt a latin szót helyezi legközelebb, melyből az szerinte származik (pl. *Apuc*, *Occupo*. I. 53.)

b) Más román nyelvekből vett etymonok. Mennyire helyesek, arról tanuskodják e néhány példa: *Abatume*, ita: *abbatersi*, (I. 1.) *Acarche*, ita: *Ancarche*, (I. 3.) *Alerg* ab ita. *Alegro* (I. 33.) *Bolundiefc* ab ita: *Balordo* (I. 124.); *Amagefc* (Galli: *Amaduer* quasi magio magice decipio) (I. 58.) *Aret*, Gall: *Areter* (I. 60.); *Acolo* Hisp: *Acculla*. (I. 6.) Mint látjuk, ezen szószármaztatások közül alig egyik-másik állja meg a helyét. BOBB kísérletei a Lex. Bud. hasonló törekvéseitől jórészt függetlenek (pl. *aret* ott *recte* származéka, 30 l.)

A szótár keletkezésének története teljesen ismeretlen. BOBB

¹⁾ L. az előszó elé írt distichont: *Lexicon hoc poterit multum relevare studentes, Qui linguas has tres discere plene volunt.*

²⁾ E felfedezésnek örvendetes voltát elemzi PETRU MAIOR, *Dialogul asupra limbei române c. művében* (Lex. Bud. 72—3.)

³⁾ MELICH professzor úr szíves közlése.

említi ugyan, hogy voltak munkatársai.¹⁾ Addig is ki kell emelni és pontosan körvonalazni azt a hatást, mely BOBB szótárát a magyar szótárirodalomhoz fűzi. A szótárra elsősorban PP. 1767. és 1801. kiadása gyakorolt döntő hatást, mely két irányban is érvényesült:

1) BOBB átvette PP. magyar értelmezését a szótár magyar részében.

2) Az oláh szöveg PP. értelmezésének betűszerinti fordítása. BOBB kivonatolta PP. magyar szövegét, lefordította s az így keletkezett kifejezés kezdőszava lett a címszó. Ezzel egészen impraktikus eljáráshoz folyamodott, de szótárának terjedelmét tetemesen megnövelte, lehetőleg latin eredetű címszavakkal, pl. *Mefura de o urma de peffor cu putin mai lunga*. Pes. *Egy lábnnyommal hosszabb kevéssé*. (II. 41.) ~ PP. (minden kiadásában) Pes. *Mérték. Egy lábnnyomnál kevéssé hosszabb*. Ilyen kifejezés, mint „*Cu dare de mana legatura, Fidejussio, onis f. 3. Kezesség*“ (I. 246) persze *cu* alatt keresendő.

BOBB forrása — mint említettük — PP. BOB P.-féle kiadása (1767) lehetett. Számos olyan latin szót vesz át magyar értelmezésével együtt, melyek PP. első kiadásában nem szerepeltek. *Abron filofoph. Abron. Régi kényes filozófus* (I. 3.) ~ PP. 1767—1801. *Egy kényes filozófus. Avere cu nedreptate adunata, Extar, Tsalárd-sággal, jövendöléssel, szerzet pénz*. (I. 91.) ~ PP. 1767—1801. *Jövendöléssel, csalárdással gyűjtött pénz. Maecenas om dein Hetruria care mult bine facee oamenilor invatiati, Maecenas, atis, m. 3. Egy Hetruriai fő ember, a' tanult embereknek igen nagy jól-tévője*. (II. 4.) ~ PP. 1767—1801. *Egy Hetruriai fő-ember, Augustus Tsászárnak barátja, a' tudos embereknek igen nagy jól-tévőjök. Minuntiusuri, fermeturi, ce cad dein cele ce se aduc la sertfe. Prositia, Prosities, Prositiae. Az áldozatban hulló holmi aprólékok*. (II. 52.) ~ PP. 1767—1801. *Prositia, Prosities, Prositiae. Az áldozatokban holmi apró hulladékok*.

PP. 1801. kiadásának használatát nehéz kétségtelenül bebizonyítani. Míg az első és második kiadás közti különbségek nagyon szembetűnőek, az ÉDER-f. kiadás anyagában igen kevéssé tér el BOB PÉTERÉTŐL.²⁾ E kiadás használata mellett szólnak a következő ada-

¹⁾ *Stredania multa a mai multora au fost intru asediare aceftui* Lexicon. (Cuv. inn.)

²⁾ MELICH is csak néhány új cikket tud megnevezni. NyK. XXXVII. 41; Diogenes, melyet ő útnak vél, már az első kiadásban is megvan.

tok: *Acet de rose. Oxyrhodinum. Ró'sa etzet.* (I. 6.) ~ PP. 1767. *Ró'sa-etzet*, 1801. *Ró'sa etzet. Acolyt. Acolytus. Egyház segítő.* (I. 7.) ~ PP. 1708., 1767. *Egyházi szolgálatra előbatsándó, Egyházi segítő*, 1801. U. a., *Egyházi segítő. Arama sau alt metal ne prefacut. Randus, Üszögben való készitellen értz.* (I. 55.) ~ PP. 1708., 1767. *Üszögében-való, készitellen értz.* 1801. *Üszögben való készitellen értz.* Ha BOBB szótárának helyesírása s átvételeinek pontossága nem lenne oly ingatag, bizonyára könnyebb volna e kiadás használatának igazolása.

BOBB szótárának másik forrása MA. szótára, pl. *Amnescia a lafa uitat ceva fapta a altue. Amnescia. Felejdékenség a meglett bosszúságról.* (I. 42.) ~ MA. 1708. *Meglött bosszusagról elfelelkezés.*¹⁾ *Earba de campania, Sertula, lae, f. 1. Kampaniui fü.* (I. 375.) ~ MA. 1708, *Campaniaban termoe funec neve.*²⁾ *Earba Lanoasfa flocoata. Gnaphalium, Vizi sásfü.* (I. 377.) ~ MA. 1708. *Vizi sásafü.*³⁾ *Earba Laptoasfa earba cruci, Polygala, lae f. 1. Tejes fü, kereszt fü.* (I. 377.) ~ MA. 1708. *Soc teju fu, keresztfu.*⁴⁾

Az 1708-i kiadás mellett szól a következő adat:

Asediement, Sedimentum, enti. n. 2. Megszállás, nyúgová. *Asediementu grosimi la fund. Sedimentum, enti. n. 2. Fenekre szállott vastagság.* (I. 76.) PP. minden kiadásában ezt találjuk: *Sedimentum. Meg-szállás, Ülés, Leszállás. Higgadás után fénékre szállott sár.* PP. szövegéből nehezen magyarázható meg BOBB második értelmezése. A *vastagság (grosime)* szó — úgy vélem — MA. 1708-as kiadásának német szövegéből származik: *Sedimentum. Megszállás, ülés, leszállás. Das Dicke im Boden. Niedersinkung.* Hasonló módszer szerepel itt, mint a Lex. Mars. esetében.

A XIX. század elejének magyar szótárirodalmához BOBB munkája kevésbé fűzhető. Csak MÁRTON J. szótárával hozható határozott kapcsolatba ilyenféle adatok alapján: *Syron, vermi cefe fac in lemn, cas, si in alte bucate de mancat, syron, syronis, m. 3. fában, sajtban 's akár mi ennivalóban termő férgetske.* (II. 436.) ~ MÁRTON, 1818. *Fában, sajtban 's akármi ennivalóban termő férgetske.* (II. 1433.)

¹⁾ PP-nál nincs meg.

²⁾ PP. minden kiadásában: *Sertula, Som kóró.*

³⁾ PP-nál csak: *Gyapjas fu.*

⁴⁾ PP-nál nincs meg.

Mindeme forrásokból nem vezethető le BOBB szótárának teljes anyaga. Úgy látszik, BOBB latin szókészlete elsősorban korában gyökerezik, szótára a XVIII—XIX. századi beszélt latin nyelv tükré. A saját szókészletéből merített latin kifejezések 3 csoportba oszlanak: 1. hivatalos, stilus curialisból származó elnevezések, pl. *archicamerarius*, *archicancellarius*, *archicapellanus*, *archidapifer*, *archimareschallus* (I. 57.), *archipincerna* (I. 58.), *birsagium* (I. 116.), *protocollista* (II. 256.), *salarista* (II. 328.) stb.; 2. egyházi kifejezések, melyek a szerző állásából s gondolatköréből folynak: *anathematizo* (I. 43.), *archidiacon* (I. 57.), *correpiscopus* (I. 228.), *diphthicon* (I. 351.) stb.; 3. oláhból, franciából származó latin kifejezések: *avanguardia* (I. 91.), *complementum* (I. 222.),¹⁾ *contrabontare* (I. 226.), *protopopa* (II. 256.), *protospatarius* (II. 256.) stb.

Szinte azt mondhatjuk, hogy míg az oláh rész nehézkes, sokszor az érthetlenségig mesterkelt, tele latinizmusokkal, addig a latin rész szókincse sokat tükröz vissza azokból az elemekből, melyekből egy, a XIX. század elején élő erdélyi oláh püspök latin tudása összetevődhetett.

Sokat lehetne mondani BOBB oláh nyelvezetének erőltetett voltáról, lehetne elemezni mondatszerkezetének hibáit, a nyelv szellemének meg nem felelő szóhasználatait stb. Mindezen hibák — mint CORBEÁNÁL láttuk — a túlságosan eredetijéhez tapadó fordításból erednek. Igen közönségesek nála az ilyen fordulatok: *Aduicatoriu de fruct pament in tot anu*, *Restibilis ager* (I, 16). ~ PP. *Minden esztendőn termő föld*. *Acuventarii lungi in summa inchiere, capet*, *Epilogus, logi*, m. 2. (I, 9).²⁾ ~ PP. *Hosszú beszédnek summába rekesztő vége*. A magyar szórendhez való szoros ragaszkodás eredményezte továbbá bizonyos határozóknak az ige előtti használatát, pl. *Impreuna intielegere la judecatu*, *Suffragatio, onis*, f. 3. *Egyet értés az ítéletben*, *Impreuna mancare ofpetare*, *Sysfitia, tiae*, f. 1. *Együtt étel, eyy asztralról evés*. *Impreuna la ceva legati*, *Consponsor, oris*, m. 3. *Együtt kötés, kezes* (I, 510).

Ami BOBB szótárának magyar elemeit illeti, azok figyelmünket azért is megérdemlik, mert MÄNDRESCU, ALEXICS ÉS TAGLIAVINI néhány idézetén kívül senki sem méltatta őket behatóbban. Lássunk néhányat az érdekesebbekből:

¹⁾ Jellemző, hogy PP. 1801. *complementum*: *Tellyefség* (134.), míg BOBB-nál: *Barátságos szolgálat, jó tisztelet* (vö. *compliment*, *Kompliment*).

²⁾ A alatt keresendő!

Aprobaluesc, Approbo, Jovallom (I, 52) < *approbál*, l. ALEXICS, Nyr. XVI, 308.

Arteiceoca earba, Ital: *Artichiocco, Cinera, ae, Articsóka*. (I, 66, f. 1. v. ö. 373.) Valószínűleg magyar közvetítéssel került ide.

Bagasie, militareaasca, Bagasia, Bágásia, tábori eszköz egyetmás (I, 94) < *bagázsia*, l. ALEXICS, Nyr. XVI, 399. ISZER, Wal, Deutsches Wb. 21.

Baste, ita: Bastione, Bastia propugnaculum, Bástya, Várta. (I, 99) < *bástya*. TAGLIAVINI szerint feltétlen a magyarból került át az oláhba (Lex. Mars. 101).

Beles, cuptusala, Bilix, cis. Béliés kétszeres borítás. (I, 106) < *bélés*. ALEXICS, Nyr. XVI, 350. MÁNDRESCU, 40.

Bitusa, Boeta, ae, f. 1. Ször, Guba, darotz (I, 116). Ezt az adatot BOBB szótárából idézte már ALEXICS, Nyr. XVII, 116. a szót magyar *bekecs*-ből származtatván. DRĂGANU feltevése szerint azonban *bituşă* a m. *bojtos* átvétele (Dacoromania, V, 333). Etimológiájának valószínűségét nem rontja le az, hogy az azonos eredetű *boit* (CABA, Szilágy, 95) és *Bojtos* (tehénnev) > *Boitoşă* (u. o. 55) szavakban az *oi* nem redukálódott *i*-vé.¹⁾ Viszont feltétlenül „*bekecs*“ származékainak kell tartanunk *bekec* (ALEXICS, i. h.) *becéciu* „*cojoc de piele de oaie, frumos lucrat*“ és *bechês* „*orice îmbracaminte*“ alakokat, melyeket PAŞCA a *becses* alapszóból tévesen származtat.²⁾

Caladau, Legatura de lemn, vinculum ligneum. Kaloda (II, 562) < *kaloda*. ALEXICS idézte a Lex. Bud.-ból. A szó végződése a többi -*ău* végzet analógiájára alakult.

Calitca, grae. Calios, Cavea, Kalitzka. (I, 152) < *kalitka*. Általánosan ismert jövevényszó Erdélyben igen változatos alakokban: *kălică*, ALEXICS, Nyr. XVI, 497. *kelitke* Anon. Car. (DRĂGANU, Dacoromania, IV, 1. 153), *caliţă*, MOLDOVÁN, Alsófehér, 90. CABA, Szilágy 95. *caliţă*, BARBU, AVASV. 44. *caletcă* (Hunyad), Graiul nostru, II, 119. Popovici, 144. *călicică, gălicică, galetcă*, Gr. COSTIN, Graiul băn. 69.

Candedeluesc, aleg, Candido. Megválasztom (I, 156) < *kandidál*. Eddig ismeretlen volt a magyar jövevényszavak között.

Caperne, boambe verdi, Caparis, Kaporna (I, 160) < *kaporna*.

¹⁾ V. ö. *Boitoş*, Popovici, 34, 97.

²⁾ Glosar dialectal, 10.

- Capta, Crepita, Crepida, kapta* (I, 163) < *kapta*. Nehányszor előfordul, I. ANON. CAR. (DRĂGANU, DACOROMANIA, IV, 1. 153) MOLDOVÁN, ALSÓFEHÉR, 90. STAN, MÓCOK, 23.
- Captalan, ie Capitulum, Grammatoflachium, Káptalan, Levél tartó hely* (I, 163) < *káptalan*. Tudomásom szerint csak ALEXICSNÉL van meg: *káptalan*, NYR. XVI, 497.
- Caput, haina militareasca, clamis militaris. Kaput.* (I, 163) < *kaput*. Ebben az értelemben csak BOBBNÁL fordul elő, különben általánosan *kaput, kabát*, I. BARBUL, AVASV. 44, CABA, SZILÁGY, 95. MÂNDRESCU, EI. ung. 54. MOLDOVÁN, ALSÓFEHÉR, 90. STAN, MÓCOK, 23.
- Carafina de glafe. Scyphus vitreus. Űveg karafina.* < *karafin* (NYSZ. II, 126).
- Celed, Familie¹⁾ de casa. Famulitium domesticum. Házi cseléd* (II, 562) < *cseléd*. Már GYARMATHI említi, *celédio* alakban. (Vocab. 81.)²⁾ CABA, SZILÁGY 96. MÂNDRESCU, 60. MOLDOVÁN, ALSÓFEHÉR, 90. stb.
- Ceterna, Cisterna, Tsatorna, esővíz vévő kút* (I. 196 I, 404) < *csatorna*, I. ALEXICS, NYR. XVI, 438. BARBUL, AVASV. 45, CABA, SZILÁGY, 96.
- Ceolna, Luntre de pefcuit, Navis piscatoria. Halász tsónak* (II, 562) < *csolnak*. Egyedülálló adat. A szóvégi *k* eltűnése indokolásra szorul.
- Cese, Cesium, Talyiga* (I, 194) < *cséza*. Az *s = z* hangváltozás nem egészen világos. Talán *csésa* átvételére kell gondolnunk, bár ez az alak csak Eszékről ismeretes (NYR. V, 270).
- Cefe, Fiala calix, poculum. Tsésze, pohár* (II, 562) < *csésze*, I. *cesü*, MOLDOVÁN, ALSÓFEHÉR, 90. *ceisü*, CABA, SZILÁGY 95.
- Cifuluesc, ital. Cifolare, (sic!) Sufolare, Subsanno. Tsúfolok, tsúfulom, tsúfolódom* < *csúfol*. Szokottabb alakja *ciufulesc, ciufuluesc*, I. ALEXICS, NYR. XVI, 439, JARNIK-BÂRSEANU 27.
- Citeluesc, cito, Bé-idézem.* (I, 211) < *cital*.
- Coh, conflatorium kohó* (I, 218) *Coh la bai, Fornax metallica, Olvasztó koh, kementze* u. o. < *koh(ó)*, v. ő. „Bârbatu mi s'o dus cu coia la coh la Zlagna“ STAN, MÓCOK 31. I. Adalék

¹⁾ Különös „familie“ ilyen értelmű használata. BOBB előtt nem lebeghetett *familia* > *femeie* etymon, inkább *család* ∼ *cseléd* jelentéstani hatására kell gondolnunk.

²⁾ Az *-iu* végzet GYARMATHINÁL mindig *-io*, pl. *almario* (4) *sustario* (67) *suwellio* (71. < *sövény*, eddig ismeretlen magyar jövevényszó az oláhban!) *tolcerio* (86); *-iu* alakot csak egyszer találunk: *tarnatiu* (4) < *tornác*.

- az oláh nyelv magyar eredetű bányászati műszavaihoz. (TREML, MNy. XXVII. 188—9. l.) (Kérdés, nem tartozik-e ide cohe, melyet WEIGAND *konyha* származékának vél, Körösch-Marosch, 38.)
- Comedies de tragedie. Tragoedus, Comicus. Tragédia játszó*. I, 220
 < *komédiás*, I. ALEXICS, Nyr. XVI, 543. STAN, Mócok 31.
 MOLDOVAN. Alsófehér, 91. stb.
- Comenduelusc, Addico, Neki ajánlom.* (I, 221) < *kommendál*, I. Lex. Mars. 112. alakváltozata *comindă* JARNIK-BÂRSEANU. 397.
- Comcipelulusc, [primesc.] Concipio.* 1) Megfogom, jól gondolom; 2) *Méhemben fogadok.* (I, 222) < *koncipiál*. Az értelmezésre nézve vö. КОНЧЕНС, КОНЧИНС. *Conzipiren, aufsetzen, entwerfen*, ISZER Wal. Deutsches Wb. 80 l.
- Componelulusc, Compono, Öszvevetem.* I, 222 < *komponál*.
- Concedelulusc, laſ, Concedo, Engedem* I, 222 < *koncedál*.
- Confiscalulusc, confisco, avi, atum, are.* *Valaki jószágát, jóvait ország számára foglalom* II, 223, < *konfiskál*. Igen fontos, hogy az oláh szóban *ş* és nem *s* van, ami feltétlenül magyar eredet mellett vall. Ugyanebbe a szócsaládba tartozik *Fiscus, Fiscalis, Fiscalulusc* (I, 420). Ezek közül csak *fişcaliş* ismeretes általánosan. (ALEXICS, Nyr. XVI, 446, AL-GEORGE, Szamos 34, CABA Szilágy 97. BARBUL, AVASV. 47. Gr. COSTIN, Graiul băn. 106. Lex. Mars. 158, 180 stb.)
- Conformalulusc, Conformo, Hozzá formálok, illetem* (I, 222) < *konformál*, (BABOS, 84).
- Confundalulusc, Confundo. Megszégyenítem, zavarom, elegyítem* (I, 223) < *konfundál*.
- Conopei, Conopeum, Conopejum. Ülő hely.* (I, 223) < *kanapé*.
- Conto, lista de detorie, Conto, költő száma, listája* I, 225. vö. *fac conto* I, 399 < *kontó*. Ebben az alakban van meg ISZERNÉL **KONTO** (Wal. Deutsches Wb. 80), míg elterjedtebb változata *contău*, ALEXICS Nyr. XVI. 543. BARBUL, AVASV. 45 l. MOLDOVAN, Alsófehér 91. l. ISZER változata meglepő, mivel, nála igen ritka, -o végződésű jövevényszavak is diftongussal jelentkeznek. Ilyen pl. a valószínűleg csak itt előforduló *şpedeş* < *credo* (hiszekegy) 83.
- Contralulusc, me improteivulusc, Adversor.* Ellene vagyok. (I, 225) < *kontrál*, GYARMATHI, Voc. 38. vö. ALEXICS Nyr. XVII. 118. *contrăli* CABA Szilágy, 96. Származékai: *contraluire, contraluitoriu, contraluiceste, contraluiceof* (225—6).

Contrahaluesc, fac toceuala. Contraho. Alkuszom. (I, 226) < *kontrahál* (BÁBOS K. Magyarázó szótár 87). Ugyanebből a töből szokottabb átvétel *kontráktus*, ALEXICS, Nyr. XVI, 543 *contrátus*, CABA, Szilágy, 87.

Contras, Contrasso. Harmintzados mellett szolgáló kontrallor (I, 226) < *kontrás*. Érdekes kiemelni, hogy PPB. szövege ez volt. „*Harmintzados mellett szolgáló kontrás, kontrallor*“ (átvette GYARMATHI, Vocab. 38). BOBB azért hagyta ki a magyar értelmezésből a *kontrás* szót, hogy az oláh alak magyarból kölcsönzöttnek ne tűnjék fel. DAMIAN ISTVÁN szerint *contraş* oláh képzés, mely *controlaş* alakból rövidült.¹⁾ Sokkal valószínűbb, hogy e szó a dicasterialis stílusban előforduló *contraso* alak²⁾ mintájára keletkezett magyar képzés; *controlaş* jelentésánilag lehetetlen. A *kontrások* nem ellenőrök voltak, hanem szolgálak, só- és sósforrásőrök.

Aligha gondolhatunk oláh *contra* + *ş* képzésre, mivel *contra* egészen újkeletű neologizmus.³⁾

Converteluesc. Converto. Megtérítem. (I, 226) < *konvertál*.

Cordovan, ital. Cardován, Coreus cordulentis, Pellis elaborata. Kordován. (I, 228) < *kordován*.

Corigaluesc, indreptez, Corriigo. Megigazítom. (I, 229) < *korrigál*.

Corsag. [Cu ∞] Comitialiter. Korságoson (I, 246) < *kórság*. Idézte MÁNDRESCU (64 l.) Rokonértelmű, igen ritka, betegséget jelentő magyar jövevényszó *şuiu*, mely a székely *suly, süly* (MTSz.) átvétele (l. ISZER 254. 1) Die Gicht, 2) Der Krebs, eine Krankheit).

Cos batrin. Rugosus senex. Vén kos I, 231 < *kos*. Magában álló adat.

Cosarca, in care se culeg poamele cu ruda dein pom. Exceptorius.

Szedő kosár, szedő edény (I, 223) < *kosárka*, l. CABA, Szilágy, 96. általánosabb jelentéssel, Gr. COSTIN, Graiul băn. 93. Erdély déli részében inkább német jövevényszavakkal fejezik ki e fogalmat: *панер* < fr. *panier*, szász közvetítéssel, ISZER, Wal.

¹⁾ DAMIAN István, Adatok a román-magyar kölcsönhatáshoz, Nyelv. Füz. 67. 28. l.

²⁾ Századok, XXII. 658–9. *kontrás* először Kraszna vm. statutumaiban fordul elő, 1764-ben (KOLOZSVÁRI-ÓVÁRI: Magyar törvényhatóságok jogszokásai, I, 476).

³⁾ TIKTIN, 407. l. DRĂGANU MIKLÓS, A román szóösszetétel. Beszterce, 1906. 53. l.

- Deutsches Wb. 146, *țekerie, coșniță* < Zecker, TITU DINU, Grai și suftet, I, 139.
- Costei, Castellum. Kastély, Vár.* I, 232 < *kastély*. Származékai: *costeesc, costeeriu* (várkapitány) vö. *koshtěj*, Castellum, Anon. Car. DRĂGANU, Dacoromania, IV, I. 154. Feltűnő ez az előfordulás: *costei de tinut bucate*, Camera. Búzás, lisztes, gyümölcsös kas, u. o.
- Cotlon, Cortinale, Katlan, melyben az üst áll.* I, 233 > *katlan*. Eddig ismeretes alakváltozatai: *kätlan*, ALEXICS, Nyr. XVI, 498. *cätlan*, MOLDOVÁN, Alsófehér 90. I. CABA Szilágy 95. *coitan*, VICIU, Glosar dial. 27. I.
- Cristely, Cryter Kristély.* (I, 242) < *kristély*. Különös, hogy BOBB átvételében még a magyar *ly*-jelet is bennefelejtette. Ez annál feltűnőbb, mert közvetlenül előtte áll *cristei*, mely a magyar *keresztély* (haris) irodalmivá lett átvétele.
- Curutiu, Crucius, Kurutz.* I, 274 < *kuruc*, ALEXICS, Nyr. XVII, 45, MĂNDRESCU, 65, BARBUL, Avassv. 45 stb.
- Daraban, Accensus. Darabant* (I, 286) < *darabant*. A BOBBnál oly gyakori hivatalos kifejezésekhez tartozik. TUDOR CORBEÁNál láttuk a rokonértelmű *poroslău* szót.
- Delibereluesc, Delibero. Tanátskozum, végezek.* (I, 310) < *deliberál*.
- Dicteluesc Dicto. Leírásra valót mondok, dictálok* I, 347 < *diktál*.
- Duplicaluesc. Duplico. Kettőztetem* (I, 369) < *duplikál*.¹⁾
- Expendeluesc pre dens. Impendo. Reá költök, elköltöm* (I, 396) < *expendál* BABOS, 129.
- Formas, Formalis. Formás* (I, 434) < *formás*.
- Fundus, Fundus. Hely, lakó-hely, örökség* (I, 449) < *fundus*. Származékai: *Fundus Boerese, Imperatesc, Cetetienesc*.
- Gala, frumsetie, Ornatus, Ékesség* (I, 453) < *gála*. Lehet német kölcsönszó is.
- Gutta, ital. Goccia, Apoplexia. Gutta-ütés* (I, 483) < *guta*, vö. CIHAC II, 132. I. ALEXICS, Nyr. XVI, 450. I. CABA, Szilágy. 97.
- Goz, Necuratie, uraciune, Sordes, fimus, quisquiliae, fex. Gaz, szemét* (II, 564) < *gaz*. ALEXICS, Nyr. XVI, 449, MĂNDRESCU, 77, CABA, 97.
- Irha, Pele desperita de oae, Pellis depilata ovina. Irha* (II, 565) < *irha*. id. ALEXICS Nyr. XVI, 495 CABA, Szilágy 98.
- Itze, De o ∞, Heminarius. Itzés, meszelyes* (I, 313) < *icce*.
- Izgaga, Indemnatoriu neasediat, Instigator. Izgató* (II, 565) < *izgága*.

¹⁾ KISFALUDY KÁROLY minden munkái, Bp. 1895. II, 273.

- Lesuefc, latiuefc. Quasi laqueum pono. Insidior. Leselkedem.* < *les*
Gyakran előfordul, I. ALEXICS, Nyr. XVI, 549. MÂNDRESCU, 35.
MOLDOVAN, 94. STAN, Mócok 45. stb.; változata: *alesuiesc*, STAN,
Kölcsönhat. 39. *a sta în leş* (MOLDOVAN, i. h.).
- Libutin pasere* (a sua voce) *Vanellus. Libutz madár.* II, 628 < *libuc.*
I. Tiktin, 908.
- Lictariu, Conditum, confectum, electuarium* I, 629 < *liktárium* (PÁRIZ-
PÁPAI).
- Loboda, Atriplex. Laboda paré* I, 378 < *laboda.* Megvan ISZERNÉL
is, ЛОБОДА, Wal. Deutsches Wb. 100.
- Lot, Mesura de dsumetate de lot. Sicilicus. Sicillicum, fél lótnyi*
mérték I, 41 < *lat* [lót. NYTSz. II, 532].
- Macau* (a mancus cui innituntur manci et senes) *Scipio. Istáp, mankó*
II, 1 < *mankó.* ALEXICS, Nyr. XVII, 119
- Matratie, Culcitra, Derekaş, II, 29* < *matrác.*
- Mafchelesc mazgalefc* (it *Machiare*) *Maculo. Motskolom* II, 28 < *mázgál.*
Tévesen származtatta, *măzgălesc* < *mézzgáz* MOLDOVAN, Alsófehér.
94. *măzgăluiesc* BARBUL, AVASV. 50. I.
- Minta de apa, sparganum. Vizi minta* II, 50. Míg a *menta* (I, 379)
szóra nézve kétséges, vajjon magyar közvetítéssel került-e
az oláhba, *minta* hangalakja feltétlenül magyar eredetire vall.
- Mocicofesc, Ita: Machiare, Maculo, Motskolom, Szennyezem.* II, 62
< *mocskos.* Származékai: *mocicosire, mocicositoriu, mocicosit,*
mocicof (sic!) *incatva* (*Motskosotska*). Valószínűleg *mocskos* mel-
léknévből közvetlenül képezett szócsalád, *mocskol* ugyanis sza-
bályosan *mocicolesc* alakban kerül át (MOLDOVAN, 94. STAN, Mócok
47), *moccos* CABA, 99.
- Oraluefc, oratie dic, Dico. Orálok, prédikálok* II, 137 < *orál.* (id.
ALEXICS Nyr. XVII, 119.)
- Organas de apa, Hydraulcs, Vízi orgonás.* II, 139. PÁRIZ-PÁPAI értel-
mezésén alapuló *calque.* [Érdekes, hogy GYARMATHI *orgonista*
alatt említi: *organásu.* Vocab. 54. I.]
- Osoş, curatitoriu de cuptoriu, Rotabulum, Asag.* II, 568 < *asag,*
aszag. E szláv szót valószínűleg magyar átvételnek kell tekin-
tenünk, míg a rokonértelmű *kocsorva* (BOBB: II. 563, КОЧИОРВА,
Schüreisen, ISZER WDWb. 82). SZINNYEI szerint oláhból került
át a magyarba, Nyr. XXIII, 200. Nem tartanám azonban lehetet-
lennek, hogy *kocsorva* is (mely szintén szláv eredetű) *aszag* >

- oşog-gal párhuzamos fejlődést mutat, tehát magyar kölcsönszó az oláhban.
- Pantha de fer, Canthus, Vas pánt* (II, 151) < *pánt*. Igen ritka jövevényszó. Anon. Car-en (DRĂGANU, Dacoromania, IV, 156) kívül előfordul STAN, Mócok, 42, CABA, Szilágy 27 (utóbbinál az eke egyik része).
- Papici, Anemones. Papits, pipats fü* (I, 379) < *papics. Pára, Abor, Vapor, halitus, Pára, Gőz* (II, 568) < *pára*.
- Parif, Parus. A' kis páris madár* (II, 160) < *páris*. Mint almanév is előfordul, „Weinapfel“ jelentéssel (ISZER, Wal. Deutsches Wb. 147).
- Pastet cu carne, Teganites. Pástétom, husos béles* (II, 162) < *pástétom, l. pastéta, GYARMATHI, Vocab. 57. napier, ISZER, Wal. Deutsches Wb. 148*.
- Pingaluesc Sugrafesc, pingesc hinc pinfel; Pingo, festek, képet írok,* (II, 191) < *pingál, l. CABA, Szilágy, 99, STAN, Mócok, 42. Alakváltozata pingăl'esc, ALEXICS, Magy. el. Nyr. XVII, 18*.
- Prorogaluesc, prelungesc. Prorogo. Elhalogatom* (II, 256. < *prorogál* (BABOS, 259).
- Provideluesc, Provideo, Hozzá látok, elől látok* (II, 257) < *providedál* (BABOS, 259).
- Puha, Moale ca penele inflat, Mollis. Lágy, puha,* (II, 571) < *puha* (idézte ALEXICS, Nyr. XVII, 119), vö. *puhav, STAN, Mócok, 53, puhab, puha*. „Inkább középfok használatos. Ői mai puhab.“ MOLDOVAN, Alsófehér, 96. l. *puhav* alak aligha középfok átvétele, amint MOLDOVAN gondolta; inkább -av képző hozzátoldása foroghat fenn. (Hasonló képzőcsere történt *kaloda* > *caladau* esetében.)
- Ranchiofa* (Haina ∞) Grae. *ranchion. Vestis lacerosa. Rongyos ruha* (I, 484) < *rongyos*. Bár BOBB itt is (mint fentebb láttuk) igyekszik, a szót máshonnan származtatni s téves etimológizálásának tulajdonítható a különös írásmód is, feltétlenül magyar kölcsönszóval van dolgunk, vö. AL-GEORGE, Szamos. 35. CABA, Szilágy 100. STAN, Mócok 54. MOLDOVAN, Alsófehér 96.
- Rebelleuesc, Rebello. Pártot ütök, támadok.* (I, 282) < *rebellál, BABOS, 267*.
- Reciteluesc v. recetesc dic fore carte. Recito. Könyv nélkül mondom* (II, 283) < *recitál* (BABOS, 267) *recetesc* valószínűleg *citesc* (olvasok) analógiájára (szárm. *reciteluire, -it*).

- Recreluesc praefac, Recreo. Megújítom, megébreztem.* (II, 283) = *rekreál* (BABOS, 268). Valószínűbb, hogy analógiás oláh képzés.
- Recluta Ital. Recluta. Supplementum. Kipótlás, töltés.*
- Reclutefc, Supplementum conscribo, A' sereg számát kitöltöm* (II, 283) = *rekruta*; az írásmód az olasz szó analógiájára készült. *regrut* ISZER WDWb. 178. *recrut, regrută, JARNIK-BÂRS, 264. I. CABA, Szilágy 100. răglută, TITU DINU, Graiu și. Suflet, I, 138.*
- Refereluesc, Refero, Meghozom, jelentem* (II, 283) = *referál*.
- Referada, Referada, dae. Kifejezés, jelentés* (II, 283) = *referáda*. BABOS, i. h.
- Regalista, Comiciatus, Ország gyűlésére választott* (II, 284) = *regalista* „kir. hivatalos“ BABOS, 269.
- Regula, Regula, Régula, egyenes línea, mérték-sínór* (II, 284) = *regula*, vö. ISZER, 178.
- Regularis, Regularis, Régula szerint való* (II, 284) = *réguláris*, vö. *регуларен* ISZER, uo.
- Repeteluesc, Repeto, Ujjolag kezdem, mondom* (II, 286) = *repetál* (szárm. *repeteluit*).
- Representeluesc, Repraesento, Elő-állatom, elő-jelentem* (II, 287) = *reprezentál*, BABOS, 271.
- Ritus, Ritus. Mód, szokás* (II, 300) = *ritus* vö. *рѣтѣн* „Religionsgebrauch“ ISZER, 178. (id. ALEXICS, Nyr. XVII, 120).
- Ruta, Ruta, Ruta fü* (II, 311, vö. 380) = *ruta*.
- Sacmanesc, Ital. metter a sacmano, (sic!) Depraedor. Pusztítok, rontok, prédálok* II, 311.
- Sacmanie, Depopulatio. 'Sákmány, ragadás* (II, 311) = *zsákmány*.
- Sale earba, Salvia, Zsálya* (II, 311, vö. I, 380) = *zsálya*.
- Samuesc, summaesc. Censeo. Elő számlálom* (II, 329) = *szám*.
- Sapca, colpag, Pileus turcicus, süveg, sapka* = *sapka* *шапка* ISZER Wal. Deutsches Wb. 251, CABA, Szilágy, 101. STAN, Mócok 45.
- Snef pasere, Rudicula aqu. Snef madár* (II, 321) = *snef* = *Schnepfe*, 1760 óta fordul elő a magyarban, I. MELICH, MNY. XII, 315, I.
- Spargă Asparagus, Spárga fü* (II, 322) = *spárga*.
- Sparga de atie Ita: spago spageto, Spageta, Spárga* (II, 322) = *spárga*, CABA, Szilágy 101. I.
- Sold[os], Gall. Soldi. Stipendium. Fizetés, zsold.*
- Soldos, Stipendiarius, Zsoldos, zsoldért szolgáló* (II, 381) = *zsold*, *zsoldos*, *shold*. Anon. Car. (DRĂGANU, Dacoromania, IV, 1).
- Spichinard, Spichinardi, Spikinárd* (I, 381) = *spikinárd* (GYARMATHI, Vocab. 70. 103. I.).

- Spiritus, Essentie facuta dein vin si dein alte spiritusuri, Elixir.*
Bor és más spirituszokból készített esszencia (II, 389) < *spiritusz*.
 A XIX. század elején magyar közvetítéssel oláhba átkerült latin
 jövevényszavak megtartják *-us, -um* végzetüket: *collegium* (BOBB
 szótárának címlapján). KONZIMISM, ISZER Wal. Deutsches Wb. 79.
 ПЕНИЦИЛ, ПЕНИЦИЛІИ < *penicilus*, uo. ТИТЪЛІИ < *titulus*, uo 218.
 I. vö. ALEXICS, NYR. XVII, 68. *pentelus*, CABA, Szilágy, 99.
- Scarlat, Earba ∞, Horminum. Skárlát fü.* (I, 381.) < *skárlát(fü)*.
Scarlat, coccinum. Skárlát posztó (II, 340) < *skárlát*.
- Suba, Vesment de pele, Tunica pellicea, Bőr ko'sók* (II, 573) <
suba, I. HODOŞ ENEA, Poezii pop. din Bănat 121. I.
- Tatarca, harisca, Tragum, Tragus. Hariska, item hariska kása*
 (II, 446), *tetarke*. ANON. CAR. DRĂGANU, DACOROMANIA, IV, 161.
 < *tatárca*, I. MOLDOVÁN, Alsóföhér, 98. I. TIKTIN, 1567, stb.
- Tisa, Lemn thifa, Taxus, Tiszafa* (I, 622, vö. II, 372., 458). GYAR-
 MATHI kívül (*Tisz*, 79. I.) ISZER-nél is megvan. ТИЪ Wal.
 Deutsches Wb., 217. v. ö. TIKTIN, 1610.
- Tractaluesc Tracto, Velle bánok, topogatom, forgatom.* (II. 469.) <
traktál. (Származékai: *tractaluire, tractaluicesc, tractaluicie* stb.)
- Trancereuesc Obsoniorum scissio. Étek vágás, metéllés* (II, 473) <
trancsíroz (GYARMATHI, Vocab. 80.), vagy inkább *tranchieren* +
ălui? Származéka: *trancereuire, tranceleuitoriu*).
- Trufuleusc Ita: Trufare, Quasi illudendo decipio. Megtsalom.* (II.
 481) < *trufál*. (*Trufaluire, -toriu, trufa*). Ma használatosabb
tréfa, tréfál alakja szintén átkerült az oláhba, pl. *trefă, trefăli*
 CABA, Szilágy, 101.
- Turbue Gingidium, Turbuja* (II, 382) < *turbolya*, vö. *turbolye*,
 ANON. CAR. DRĂGANU, DACOROMANIA, IV, 161.
- Usura, Usura, rae. Velle élés, nyereség, uzsora* (II, 511) < *uzsura*,¹⁾
 I. *ujură* CABA, Szilágy, 102.

¹⁾ Vö. FLUDOROVITS JOLÁN, MNy. XXVI, 190. I.

²⁾ V. ö. L. TREML, Über die rum. Zeitwörter ungarischen Ursprungs, Omagiu prof. J. BARBULESCU, Iași, 1931. (= Arhiva XXXVIII) 310—315.

elemekkel akarta gazdagítani, e törekvése egyszersmind magyar elemek átvételét eredményezte; 2. BOBB purizmusára vall, hogy több esetben a nyilvánvalólag magyar eredetű szót máshonnan igyekszik származtatni, esetleg a magyar értelmezésből kihagyja azt a szót, mely az oláh kifejezés forrása. Szerinte az nem baj, ha görög, olasz, francia elemek vannak az oláhban, csak az a fontos, hogy a barbár elemek száma minél csekélyebbnek tűnjék fel. Ezért nem találunk egyetlen esetben sem magyar etymont, noha természetes, hogy BOBB éppen úgy, mint minden erdélyi oláh, sok magyar kölcsönszót ismert fel s kapcsolt össze tudatosan magyar eredetijével.

GÖBL LÁSZLÓ.

Kallik, megkallik. A szamosháti nyelvjárás szókincsében fordul elő ez a szó. *Megkallik* a. m. 'meghül és megdermed, parázs voltát elveszti (sült krumpli vagy süttők)'. Hogy ennek az igének alapszava *kan*, s hogy *kanlik*-ből úgy lett *kallik*, mint ugyancsak a Szamosháton *kánlódik*-ből lett *killódik*, azt abból gyanítottam, hogy a Szamosháton van egy *megkanosodik* ige is, melynek jelentése szintén 'meghül s e miatt megdermed (sült krumpli és süttők)'. Kétkedésemet e szavaknak a *kan* 'hím' szóval való összefüggésében végleg eloszlatta a PORZSOLT ISTVÁN debreceni tanárjelöltnek az újfehértói nyelvjárásról írt kézirati dolgozatában (49. l.) talált következő adat: *mezbagzik* 1. 'párosodik a nyul' 2. *mezbagzik a krompé* 'elhül és megmerevedik'. A MTsz.-ban is megvan: *Megbagzott a krumpli* a. m. 'meghült' (Bereg m. Fornos). A *kanlik*-nak megfelelő iktelen alak nálunk *kanol* 'üzekedik, párzik'. Tehát hogy *kanlik* = *kallik* valóban a *kan* szóval függ össze, az a fenti adatokból most már bebizonyosodott, de 'párzik' és 'kihülés következtében megdermed' között a jelentéstani összefüggést: a névátvitel alapját meglátnom és megértenem eddig még nem sikerült.

CSÜRY BÁLINT.